

АНАТОЛІЙ ДІОМИДОВИЧ БАЧИНСЬКИЙ: ВЧЕНИЙ І ДРУГ (до 70-річчя з дня народження)

Анатолій Діомидович Бачинський народився 21 травня 1933 року в м. Одеса в сім'ї лікарів. Його мати, Діна Лазарівна, була доцентом Одеського медичного інституту. Батько, Діомид Харлампійович, працював лікарем 1-ї інфекційної лікарні Одеси. Дитинство Толі Бачинського було опалене війною. Під час окупації Одеси Толя разом з матір'ю та молодшим братом були евакуйовані до Ташкента, де він закінчив чотири класи середньої школи. Навчання в школі продовжив в п'ятому класі в с. Нова Петрівка на Кіровоградщині, рідному селі свого батька. В 1946 році сім'я повернулась до Одеси. Після завершення середньої школи (1951 р.) Анатолій поступив в Одеський державний університет.

Шлях А.Д.Бачинського до історичної науки був непростим. Батьки мріяли, щоб їх син став лікарем. Особливо на цьому наполягала мати, якій Толя не міг відмовити, бо він її надто шанував. Він мріяв стати істориком, захоплювався історичною белетристикою, краєзнавством. Згодом батьки погодились, і він подав документи на історичний факультет університету. Склавши всі іспити на "відмінно", А.Д.Бачинський, "за браком місць" на історичному факультеті, був спочатку зарахований на економічний і лише значно пізніше, згідно з поданою заявою, переведений на історичний факультет.

Студент історичного факультету А.Д.Бачинський відразу приєднався до молодих науковців, очолив гурток з історії України, факультетське наукове студентське товариство, а згодом - загально університетське. Він не тільки сам плідно займався наукою, але й активно боровся за відродження наукових студентських традицій в університеті, обґрунтовуючи значення громадської і наукової роботи у підготовці молодого спеціаліста¹. Під науковим керівництвом доц. С.М.Ковбасюка талановитий студент захоплюється історією козацтва й історичним краєзнавством. Ця проблематика стане провідною в наукових дослідженнях А.Д.Бачинського до кінця його життя. Вже в студентські роки він публікує свої перші надбання з цього напрямку².

Після закінчення університету в 1957 році А.Д.Бачинський невеликий проміжок часу працює науковим співробітником в Одеському державному археологічному музеї, робота в якому захопила його і відкрила для нього новий світ дописемної історії. Він був зачарований ним. Пізніше, коли в його напруженій роботі з'являлась вільна хвилинка, він повертався до своїх друзів археологів, а іноді разом з ними виїздив на археологічні розкопки. З роками ці зв'язки міцніли. В музейних виданнях він постійно друкував свої архівні "знахідки" з історії археологічної науки на Одещині³, був членом Одеського археологічного товариства, членом редколегії низки видань Одеського державного археологічного музею та Одеського археологічного товариства.

Проте вже на початку 1958 року А.Д.Бачинський повертається до своєї улюбленої справи і переходить на роботу старшим науковим співробітником у Державний архів Одеської області, а вже через рік (1959) стає начальником відділу науково-довідкової літератури архіву. Без перебільшення можна сказати, що це були зоряні роки (1958 - 1963) в становленні молодого вченого. Він повністю віддає себе, перш за все, архівній справі, внаслідок чого стає упорядником і редактором путівника по архіву, яким досьгодні користуються дослідники⁴. Молодий архівіст А.Д.Бачинський обирається членом редколегії "Науково-інформаційного бюлетеня Архівного управління УРСР" (1960). Досконале знання фондів Одеського архіву та творча робота в архівах Києва, Москви, Кишинєва та інших міст СРСР стають підґрунтям масштабної публікаційної діяльності. В ці роки розширюється тематика його наукових пошуків.

Значне місце поряд з краєзнавчою і козацькою тематикою в творчій діяльності А.Д.Бачинського в ці роки і у подальші становлять різноманітні публікації з питань українсько-болгарських зв'язків. Він стає активістом Одеської обласної організації Українського товариства дружби з Болгарією, згодом, і членом її Правління. В 1960 році відвідує Болгарію з метою налагодження творчих зв'язків з болгарськими істориками. За плідну багаторічну діяльність по дослідженню витоків українсько-болгарської дружби у 1969 році урядом Болгарії його було нагороджено орденом "Кирил і Методій" II-го ступеня.

А.Д.Бачинський - людина не тільки творчо обдарована, але й емоційна, дружелюбна, з виразним викладацьким і громадським хистом. Він - постійно в оточенні друзів і учнів. Його доброзичливість знайшла відгук в серцях друзів і колег⁵. Працюючи в архіві, він не забував рідний факультет. Зарахований спочатку на погодинну викладацьку роботу А.Д.Бачинський починає цілеспрямовано залучати студентів до наукової роботи в архіві. Для них він стає енциклопедичним "довідником" з архівної справи і мудрим провідником по Одеському архіву. Досконале знання архівних фондів сприяли його широкій популярності серед студентів, фахівців, науковців колишнього СРСР та зарубіжних країн: Німеччини, Канади, Румунії, Болгарії та ін.

Тяжіння до викладацької роботи, бажання поділитися накопиченими знаннями, вміння і бажання працювати з молоддю перемогли його відданість архіву. А.Д. Бачинський в 1963 році повертається на факультет старшим викладачем. З цього часу і до кінця свого життя він буде улюбленцем студентів. У нього завжди - найвищий рейтинг серед них. Іноді, правда, він поділяв перше місце в рейтингу з П.О.Каришковським. Студенти поважали його, перш за все, за ґрунтовні знання, якими він щиро ділився з ними. Але не лише за це. Він готував з разом з студентами - членами редколегії до пізньої ночі газету "Історик", яка, до речі, була найкращою в університеті, отримуючи всілякі призи на конкурсах; був постійним головою студзагонів в колгоспі і т. ін.

У 1969 році А.Д.Бачинський захистив кандидатську дисертацію за темою "Народна колонізація Придунайських степів у XVIII - початку XIX ст." на Вченій раді історичного факультету Одеського університету. В основу дисертації було покладено дослідження з історії Задунайської Січі. Згодом з цієї проблематики ним буде опубліковано низка статей, збірники документів та монографія⁶.

В 70-ті роки А. Д. Бачинський поряд з науковою та викладацькою роботою багато часу приділяє громадській та експедиційно пошуковій археографічній роботі. З 1967 року від є членом Президії і головою секції документальних пам'яток Одеської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. Товариство під його керівництвом організувало низку археографічних експедицій на Одещині. Він бере участь в упорядкуванні і

редагуванні 35-ти археографічних видань, в тому числі 11 збірок документів і матеріалів. А.Д.Бачинський залишається членом Дирекції Державного архіву Одеської області, згодом стає членом Археографічної комісії і Бюро наукової Ради з проблем історичної науки (секція давньої і нової історії) Академії наук України. В 1991 році за заслуги в справі охорони історичної спадщини А.Д.Бачинському було присвоєне звання "Почесний член Українського товариства охорони пам'яток історії і культури".

В 1975 році А.Д.Бачинський був нагороджений "Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР". Це було визнання його творчого і організаційного доробку в підготовці і виданні Одеського і Кіровоградського томів "Історії міст і сіл УРСР"⁷. Своєрідним підсумком краєзнавчої дослідницької й організаційної роботи А.Д.Бачинського є створення Одеського товариства краєзнавців, головою якого він був з 1992 по 1995 рік, та заснування разом з В.Г.Кушніром періодичного збірника "Історичне краєзнавство Одещини"⁸. За особливий внесок у розвиток краєзнавчого руху та збереження культурної спадщини в 1993 році йому присвоєне почесне звання "Заслужений працівник культури України".

З кінця 70-х років А.Д.Бачинський починає працювати над докторською дисертацією, кардинально змінивши наукову проблематику. Він розпочинає систематичне і ґрунтовне дослідження історії Великої Вітчизняної війни і соціально-економічного будівництва в Придунайських землях України в 40-50 роках ХХ ст. Наслідком творчого пошуку стали три монографії та серія статей, в яких було введено в науковий обіг багато нових архівних матеріалів, були перегорнуті невідомі сторінки історії цього багатостраждального краю⁹. З незрозумілих причин А. Д. Бачинський несподівано наприкінці 80-х років припиняє роботу над цією проблематикою і повертається знов до історії козацтва.

В 1991 році А.Д.Бачинський обирається професором кафедри історії України Одеського державного університету, в якому він працював 33 роки, викладаючи основний курс з історії України (епоха феодалізму), низку спецкурсів, курс історичної географії. Лекції з історії України А.Д.Бачинський читав не лише в університеті, а і в політехнічному інституті, в інституті удосконалення учителів, в Одеському ліцеї мистецтв та в інших навчальних закладах.

Особисто я подружився з А.Д.Бачинським у 1963 році в Миколаєві під час роботи на загальнонауковому факультеті Одеського університету. За цей час в нашому житті були всілякі гаразди і негаразди, але наші стосунки не змінювались. Часто, коли я приїздив з Києва до Одеси, декілька днів жив в його тимчасово холостяцькій квартирі без вікон на Преображенській, 21. Треба було чути і бачити як А.Д.Бачинський всю ніч безперервно розповідав мені про свої відкриття нових документів, або захоплюючі історії з життя одеситів. Одеса була його улюбленим містом. З ним неможливо було пройти декілька метрів, щоб він не зустрів знайомого або друга. Бувало і таке, що до центрального гастроному на Дерибасівській від його квартири (менш ніж 100 метрів) ми йшли годину, а іноді і більше.

Він поважав своїх вчителів і любив студентів, незважаючи на те, що останні іноді його засмучували або навіть прикро вражали.

Таким мені уявляється А.Д. Бачинський - людина, друг, вчений, педагог, громадський діяч. Його науковий доробок є вагомим внеском в історичну науку. В серцях колег він назавжди залишиться як чуйна людина і вірний друг. На жаль, він дуже рано пішов з життя, не реалізувавши всі свої творчі плани.

Примітки:

1. Бачинський А. Про значення наукових гуртків // За наук. кад-ри. - 1955. - 12 квітня; Його ж. Коли ж буде працювати Рада НСТ університету // Там само. - 13 грудня; Його ж. Наукова студентська конференція // Там само. - 1956. - 15 травня; Його ж. Знов про роботу СНТ // Там само. - 1957. - 14 березня.

2 Бачинський А. Братні зв'язки запорозьких і донських козаків в спільній боротьбі з турецько-татарською агресією в першій половині XVII ст. // Праці Одеськ. держ. ун-ту ім. І.І.Мечникова. - К.: Вища школа, 1956. - Т.146. - Вип.4. - С.9-22; Його ж. Робітничі пісні: про пісні одеських робітників в 70-і роки XIXст. // За наукові кадри. - 1956. - 12 грудня; Його ж. Добре знати рідний край: проблеми краєзнавства // Чорноморська комуна. - 1957.- 26 вересня (Співавтори В.Ващенко і О.Болдирєв).

3. Бачинский А.Д. Вячеслав Викентьевич Хвойка (1850 - 1914 гг.): Материалы к биографии [Из Одесского облгосархива] //Запи-

ски Одесского археологического об-ва. - 1960. - Т.1. - С.361-364; Його ж. Одесский археологический Институт (1921 - 1922 гг.) // Тез. докл. VI сессии, посвященной итогам полевых археологических исследований 1964 года. - Одесса, 1965. - С.48-49; Його ж. Н.И.Пирогов и Одесское общество истории и древностей // 150 лет Одесскому обществу истории и древностей (1839-1989). - Одесса, 1989. - С.16-18 та інші.

4. Государственный архив Одесской области: Путеводитель. / Сост. и ред. А.Д.Бачинский /. - Одесса: Одеск. книж. изд-во, 1961. - 387 с.

5. Див. Література про життя і діяльність А.Д.Бачинського // Анатолій Діомидович Бачинський /Серія: Бібліографія учених університету/. - Одеса: Гермес, 1994. - С.13-16.

6. Бачинський А.Д. Задунайська Січ і заселення Придунайських степів в кінці XVIII - напочатку XIX ст.// Сборник документов по историческому краеведению Одесщины. - Одесса, 1992. - Вып.1; Бачинський А.Д. Січ Задунайська: 1775 - 1828 рр. - Одеса: Гермес, 1994. - 124с.

7. Історія міст і сіл УРСР. Одеська область. - К.: Гол. ред. Укр. рад. енци., 1969 (член редколегії); Там само. Кіровоградська область. - К., 1972 (подяка за допомогу).

8. Історичне краєзнавство Одещини. - Одеса: Гермес, 1992-1995. - Вип.1-6 / Від. ред. А.Д.Бачинський /.

9. Бачинский А.Д. В семье советской: социалистическое строительство в Придунайских землях Украинской ССР. - К.; Одесса: Вища школа, 1984. - 171 с.; Його ж. Непокоренный Дунай. - Одесса: Маяк, 1985. - 144 с.; Бачинський А.Д. Буджацька заграда. - Одеса, 1995. - 62 с.

В. Н. Станко